

ЗМІСТ

Передмова.....	6
ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В ДІТЕЙ. ДОШКІЛЛЯ	11
ПРИЧИНИ І ФОРМИ ЗАТРИМКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В ДІТЕЙ.....	14
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РІЗНИМИ ФОРМАМИ ЗАТРИМКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	22
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	34
Психомоторний розвиток	34
Розвиток пізнавальної діяльності	35
Розвиток мовленнєвої сфери	53
Розвиток особистісної сфери. Соціальний розвиток	62
Розвиток ігрової діяльності.....	67
Розвиток конструкторської діяльності.....	73
Розвиток образотворчої діяльності.....	79
Розвиток трудової діяльності	83
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ.....	86
“Виховуємо здорову дитину”	87
“Рідна природа”	92
“Цікава математика”	98
“Розвиваємо мову та мовлення”.....	102
“Дитина і навколишній світ”	105
“Гра”.....	107
“Конструювання”	111
“Образотворча діяльність”	113
“Праця”	115
“Музичне виховання. Ритміка”.....	117

МОЛОДША ГРУПА (третій рік життя дитини).....	126
Особливості організації виховання і навчання	
дітей третього року життя	126
“Виховуємо здорову дитину”	130
“Рідна природа”	136
“Цікава математика”	139
“Розвиваємо мову та мовлення”	140
“Дитина і навколишній світ”	146
“Гра”	149
“Конструювання”	154
“Образотворча діяльність”	156
“Праця”	159
“Музичне виховання. Ритміка”	160
СЕРЕДНЯ ГРУПА (четвертий рік життя дитини).....	166
Особливості організації виховання і навчання	
дітей четвертого року життя	166
“Виховуємо здорову дитину”	168
“Рідна природа”	176
“Цікава математика”	179
“Розвиваємо мову та мовлення”	182
“Дитина і навколишній світ”	187
“Гра”	190
“Конструювання”	193
“Образотворча діяльність”	196
“Праця”	200
“Музичне виховання. Ритміка”	202
СТАРША ГРУПА (п'ятий рік життя дитини)	208
Особливості організації виховання і навчання	
дітей п'ятого року життя	208
“Виховуємо здорову дитину”	210
“Рідна природа”	218
“Цікава математика”	223
“Розвиваємо мову та мовлення”	226
“Дитина і навколишній світ”	233
“Гра”	235
“Конструювання”	239

“Образотворча діяльність”	242
“Праця”	245
“Музичне виховання. Ритміка”	247
ПІДГОТОВЧА ГРУПА (шостий-сьомий роки життя дитини)	255
Особливості організації виховання і навчання дітей шостого-сьомого року життя	255
“Виховуємо здорову дитину”	257
“Рідна природа”	265
“Цікава математика”	272
“Розвивасмо мову та мовлення”	278
“Дитина і навколишній світ”	286
“Гра”	289
“Конструювання”	293
“Образотворча діяльність”	295
“Праця”	298
“Музичне виховання. Ритміка”	302
Джерела	308

ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В ДІТЕЙ. ДОШКІЛЛЯ

В основу змісту і структурування програми покладено концепцію, згідно з якою дозрівання вищих психічних функцій і психічний розвиток загалом у нормі, й при порушеннях має поступальний поетапний характер. Кожен етап психічного розвитку дитини завершується формуванням певних психічних новоутворень, які стають основою психічного розвитку наступного етапу. Основні закономірності психічного розвитку (наступність, перехід кількісних змін у якісні, закріплення змін у процесі розвитку через досвід) є спільними як для онтогенезу, так і для дизонтогенезу.

Однак за умови дизонтогенезу спостерігаються характерні особливості, зокрема – зниження загального рівня розвитку. При цьому поряд із первинними відхиленнями у структурі дефекту формуються вторинні відхилення, які виникають опосередковано у процесі аномального соціального розвитку. Тому певні особливості, які з'являються в тому чи тому ланцюжку розвитку, через дії загальних психологічних законів призводять до змін психічної сфери дитини, що виявляється у відхиленнях, різних за характером, силою і значущістю для кожної категорії дітей. Однак загальним для всіх випадків є те, що зміни, які відбуваються, впливають на весь подальший розвиток дитини.

Психолого-педагогічна практика свідчить, що у багатьох випадках затримка психічного розвитку в дитини – це “відкриття”, яке викликає у батьків розгубленість і неспокій, а також спричиняє незлагод у родинну атмосферу, розлад між подружжям, між батьками і малюком, інколи навіть призводить до неусвідомленого неприйняття дитини батьками. Малюкові незатишно у сім'ї. Якщо це хлопчик, то батько його недолюблює, бо він не виправдовує його сподівань, що син зростатиме кмітливим, фізично витривалим. Малюк своєю хворобливою розгальмованістю, неспокоєм дуже часто виводить матір із рівноваги. Це породжує у неї почуття провини та власної неспроможності позитивно вплинути на дитину. У дитячому садку малюк також відчувається незатишно. Дуже часто вихователька його не розуміє. Особливості поведінки, зумовлені хворобливими проявами нервової системи, вона сприймає як невихованість,

упертість. Водночас і дитина на заняттях не розуміє виховательки. З нею не хочуть гратися ровесники, бо вважають її “бовдуром”, часто ображають. У дитини накопичуються почуття тривоги, страху, депресії, що ускладнює й без того хворобливий стан. У школі ця дитина також серед тих, хто погано вчиться. Учителька її недолюблює, адже вона найгірше читає і пише, до того ж часто заважає на уроці. У початкових класах діти завжди прихильні до того, кого хвалить учителька, і не люблять тих, ким вона не задоволена. Тому у класі ця дитина стає ізольованою. Вона починає протестувати, демонстративно не слухається старших. Серед ровесників, якщо це хлопчик, доводить свою “правоту” кулаками, а дівчинка може вдаватися до істеричних реакцій. Постійні догани, незадоволення батьків і вчителів викликають у дитини вороже ставлення до школи. Вона шукає розуміння і самоствердження на вулиці, серед неблагополучних ровесників.

У межах викладеного звернемося до особливостей розвитку за типом затримки психічного розвитку.

Біологічними чинниками, які призводять до ЗПР, є незрілість мозку, зокрема його коркових відділів, що часто поєднується з ознаками локального ураження мозкових структур, що характеризуються поліморфністю порушень емоційно-вольової та пізнавальної сфер. Для такого стану властива виснажливість й інертність психічних процесів. У складніших випадках спостерігається недостатність окремих коркових і підкоркових функцій: праксису, зорового гнозису, пам'яті, мовленнєвої сенсомоторики. Водночас наявні парціальність і мозаїчність порушень окремих коркових функцій. Ось чому одним дітям із ЗПР важко дається опановувати письмо, іншим – читання, а ще іншим – лічбу. Парціальна недостатність коркових функцій призводить до вторинного недорозвитку найскладніших психічних новоутворень, зокрема довільної регуляції, щодо якої описані вище порушення є базальними.

Суттєвим є те, що ієрархія порушень психічних функцій при ЗПР інша, ніж при розумовій відсталості. За затримки психічного розвитку найбільш недосконалим є не саме мислення (здатність до абстрагування та узагальнення), а недостатність “передумов” мислення (К. Ясперс): пам'яті, уваги, просторового гнозису, інших вищих коркових функцій, тобто когнітивних процесів, та темпу їх переключення.

Первинний дефект породжує численні вторинні зміни психіки дитини. Це може бути незрілість емоційно-вольової сфери, яка в одному випадку виявляється імпульсивністю, психомоторною розгальмованістю поведінки, нездатністю до вольового зусилля і систематичної діяльності; в іншому – переважає знижене тло настрою, схильність до боязливості, страхів, несміливості, що перешкоджає формуванню активності, ініціативи, самостійності. Гальмування розвитку особистості дитини із ЗПР може відбуватися під впливом різних негативних соціальних чинників (явища гіпер- чи гіпоопіки), які виникають у ранньому дитинстві і діють тривалий час.

Для затримки психічного розвитку характерна неоднорідність, поліморфність порушень емоційно-вольової та пізнавальної сфер. Ці чинники негативно впливають на розвиток дитини на різних вікових етапах. Так, недостатність регуляційних процесів, які забезпечують ініціювання, програмування, контроль діяльності, позначаються на опануванні умінь і навичками у різних видах діяльності; парціальна недостатність окремих коркових функцій – гнозису, праксису, мовлення – перешкоджає засвоєнню знань; недостатність динамічної організації психічних функцій (порушення тону, стійкості, рухливості психічних процесів) впливає на засвоєння знань і опанування різними видами умінь, що на тлі зниження фізичного та психічного тону, стійкої астенії негативно позначаються на мотивації дитини до засвоєння знань, на формуванні вмінь і навичок відповідно до вікового етапу розвитку.

Отже, для того щоб запобігти формуванню у дитини негативних рис особистості, виростити її самостійною, цілеспрямованою людиною, яка вміє жити у суспільстві та задовольняти свої потреби, дуже важливо якомога раніше попередити і подолати затримку психічного розвитку.